

ГЕРАСИМ'ЯК І.
Дрогобич

І.ФРАНКО В КИЇВСЬКОМУ ДУХОВНО-КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Київський духовно-культурний простір викликав незмінне зацікавлення і симпатію І.Франка. Вперше він відвідав Київ у 1885 році. Мета поїздки — підготовка до видання власного журналу, за допомогою якого він мав намір вести рішучу полеміку з підступно-антинаціональною політикою москвофілів і абстрактно-зовнішнім, «шароварно-пісенним козакоманством» народівців. І.Франко сподівався заручитися матеріальною і, передусім, моральною підтримкою культурних сил Києва, «обговорити всю річ з ученими і критичними людьми, яких у... Галичині нема». Проте не всюди він зустрів належне і доброзичливе розуміння. «Щодо часописі, — зазначав Франко, — то небагато вийшло добра; кияни згодились дати ледве 500 крб. на перший рік, та й то по частям. І справді, мені прислано було 300, але до видання часописі не прийшло»¹.

У Києві І.Франко аж ніяк не виступав послідовним «апологетом народівців», як це намагалися довести деякі його «високопатріотично-ліберальні» опоненти в листах до М.Драгоманова. Як відомо, обговорення планів першої поїздки І.Франка до Києва викликало певні непорозуміння між ним і М.Драгомановим. Це, зокрема, засвідчує тон листа, в якому І.Франко скоріше в полемічному запалі дорікає М.Драгоманову за його намагання «розірвати Галичину з Україною»: «... Розрив з Україною довів би в Галичині до цілковитого приглушення і придушення і тих невеличких іскорок хоч троха розумнішого руху, які ще тепер тліють, між тим коли зносини з Україною можуть швидше чи пізніше довести до зміни теперішньої мертвеччини»².

¹ Франко І. М. Драгоманову, 26 квітня 1890 р. // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. — К., 1986. — Т. 49. — С. 250.

² Франко І. М. Драгоманову, 7 червня 1886 р. // Там же. — С. 66.

Думається, М. Драгоманов закликав І. Франка зовсім до «розриву з Україною». Це видно хоча би з листа від 1882 р., у якому він радить Франкові написати історію української літератури і рекомендує для цього поїхати до Києва: «В Київ я думаю, можете їхати безпечно, а там, звісно, найдете матеріал». М. Драгоманов скоріше мав намір застерегти І. Франка від надмірного захоплення духовним кліматом Києва, закликав до критичної оцінки тогочасної суспільно-політичної ситуації, побоюючись, що ідейно-світоглядні хитання, непослідовність окремих київських діячів можуть мати негативний вплив на перші, ще доволі слабкі кроки національно-демократичного руху Галичини.

Широкого розголошення набула і дискусія І. Франка з Кониським щодо трактування важливих філософсько-світоглядних питань, зокрема проблеми національного й націоналізму. Не поділяючи абстрактно-схоластичних претензій старогромадівців, Франко вважав, що «націоналізм — тільки форма, котру треба заповнити чимсь реальним». Половинчаста, двоїста позиція окремих впливових київських діячів отримала згодом справедливую оцінку з боку А. Кримського. В листі до І. Франка він писав: «Київські радикали — це полохлива негідь, що не має й крихти горожанської одваги; очевидячки, їх пересвідчення задля них недорогі, бо вони мов нічні птахи, з ними ховаються, легко їх вирікаються і ін.»³.

Водночас ця поїздка залишила пам'ятний і добрий слід у духовному житті І. Франка: «Головна користь з тої подорожі була та, що я пізнав людей». Франко встановлює дружні контакти з багатьма ідейно близькими йому гредставниками української культури, знайомиться з деякими професорами і студентами Київського університету. Особливо глибока дружба, спільність наукових інтересів поєднували його з професором В. Перетцом, «сим заслуженим дослідником... давнішої літератури».

Після другого відвідання Києва навесні 1886 р. і одруження з О. Хоружинською нові безпосередні контакти І. Франка зі столицею стають неможливими. Поїздки І. Франка потрапляють у поле зору австрійського уряду. Однак дружні зв'язки з Києвом не припинилися, більш тісними ставали стосунки з викладачами і студентами університету. «У 80-х роках, — згадує поет В. Самійленко, за словами Франка «такий саморідний та національний», — київ-

³ Кримський А. І. Франкові, 18 квітня 1891 р. // Кримський А. Твори: У 5 т. — К., 1973. — Т. 5. — Кн. 1. — С. 28.

ська «Стара громада» мала звичай посилати щороку двох-трьох молодих українців з студентських гуртків до Галичини, щоб вони бачили українське національне життя». Часті розмови з ними на соціально-політичні й духовно-культурні теми, мандрівка по рідному краю були для Франка світлим променем у суперечливій, непростій атмосфері галицької дійсності. Слід відзначити, що особистість Франка все більше приваблювала київських студентів, спілкування з ним було для молодих українців доброю школою національно-духовного змушнення. «Особа Франка, — констатує той же В.Самійленко, — особливо імпонувала... своєю високою інтелігенцією і залізною енергією, що світилася з його очей, і разом з тим він був надзвичайно простий у поведінці з людьми; ця риса його вдачі дуже до його притягала; побачивши його разів зо два, здавалося, що вже віддавна з ним знайомий»⁴.

Особливе зацікавлення урядових кіл викликала група київських студентів, що прибула до Галичини у 1889 р. «на літні Ферії». Поліцейський документ наголошує на необхідності звернути належну «увагу на деяких запідозрених у нігілістичних інтригах студентів з Києва, які, згідно з конфіденціальними відомостями, за дорученням Драгоманова, що перебуває у Швейцарії, виїхала з Києва до Галичини для поширення тут серед українців соціалістичних принципів і також для розпалювання ненависті проти дворянства»⁵. Реакція властей не змусила себе довго чекати. Львівська поліція арештувала киян разом із Франком і Павликом. Їх обвинувачували в прагненнях відірвати Галичину від Австрії і приєднати її до України. «Про наш процес не буду Вам нічого писати, — з іронією писав Франко в листі до Драгоманова, — подробиці Ви знаєте достаточо, скажу лиш тільки, що для всієї справи я не нахожу іншої назви, як тільки божевілля в дусі часу. Справді, всі признаки божевілля мали ми перед очима: безцільне і гарячкове кидання, шукання, питання, а за чим, про що, то й чорт не розбере»⁶.

Зрозуміло, ні арешти, ані переслідування не могли вплинути на духовні стосунки І.Франка з київською інтелігенцією. Це був шлях інтелектуального взаємозбагачення, світоглядно-національ-

⁴ Самійленко В. Зустрічі з Франком // Іван Франко у спогадах сучасників. — Львів, 1972. — С. 70.

⁵ Волянчук М. Зв'язки І.Франка з революційним рухом Росії // Іван Франко. Статті і матеріали. — Львів, 1964. — № 11. — С. 205.

⁶ Франко І. М. Драгоманову, 23 листопада 1889 р. // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. — Т. 49. — С. 219.

ної зрілості. Великого значення надавав І.Франко широкому ознайомленню галицької публіки з передовою українською і світовою літературою. Завдяки його зусиллям у львівських часописах друкується твори Лесі Українки, Коцюбинського, Грінченка та ін. Далеко не байдужими були для І.Франка думки провідних українських діячів про його власну літературну і культурологічну діяльність. Так, зокрема, в листі до А.Кримського він зазначав, що «бу би... далеко більше влячний за основної розбір» його літературні і публіцистичних творів. І що це допомогло б «і публіці, і мені самому вяснити не тільки добрі, але й слабкі боки моєї роботи»⁷.

Саме стараннями Лесі Українки, А.Кримського та ін. ім'я І.Франка стає широко відомим і популярним в Україні. В численних статтях вказується на гуманістичну спрямованість творів І.Франка, їх велику соціально-культурну значимість. «Франко не думає виспівувати ідеальне життя... Найбільше ж... він звертає увагу на економічні питання, на потребу праці економічної задля покращання долі нашого «меншого брата», та й малює такі образки, що читача й знехотя переконає»⁸. У Києві побачила світ збірка поезій І.Франка «В поті чола» та інші твори, які завоювали великий успіх в Україні. Ім'я Франка без перебільшення стає символом національного відродження, непримиренності до всього реакційно-шовіністичного і занепадницького.

Перша російська революція влила нову свіжу хвилю в український національно-демократичний рух. Під впливом цих подій київські студенти за підтримки молоді інших вузів України і передових професорів висунули вимогу відкриття в університеті кафедр українознавства. Ця ідея проходить крізь низку статей відомого професора В.Перетца. Саме він мріяв побачити на кафедрі історії української літератури І.Франка. «Моя мрія: якщо б ця кафедра влаштувалася, то перетягнути Вас зі Львова, оскільки не дивлячись на чорносотенні порядки в університеті і поза ним все-таки у нас через *одні тільки політичні переконання* солідного вченого *тепер* не наважаться провалити чи не затвердити, якщо представить факультет». Такі старання В.Перетца не були випадковими. У колі київських науковців І.Франко був відомий не тільки як видатний вчений-дослідник, а й талановитий лектор-викладач. Ось як відгукнувся про лекції Франка, читані у 1904 р., один

⁷ Франко І. А.Кримському, 8 серпня 1898 р. // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. — Т.50. — С.109.

⁸ Кримський А. Доктор Іван Франко. Огляд його двадцятип'ятилітньої письменницької діяльності // Кримський А. Твори: У 5 т. — Т. 2. — С. 525.

зі слухачів: «Цікавий по змісту, ясний і переконливий вигляд, за який першорядним літературним здібностям д-ра Франка, захоплював і примушував до пильної уваги. Видно було, що аудиторія що раз більше споріднюється з думками лектора, та що ці виклади не минуть для слухачів безслідно»⁹.

Як відомо, викладання в університеті було давньою і запевітною мрією Франка. Ще у 1889 р. в одному з листів він писав: «Мені дуже хотілося би з часом обняти хоч доцентуру приватну слав'янських літератур при тутешньому (Львівському) університеті»¹⁰. Проте з «доброї волі» австрійського уряду і «доброзичливців-народовців» ця мрія не здійснилася. Щось подібне сталося і на цей раз. Царизм заборонив відкриття кафедри української літератури. Вищу школу знов опанував всевидящий російський поліцейський режим. Отже, Київський і Львівський університети не побачили у своїх стінах Франка як професора, котрий міг би стати їх окрасою і гордістю. Незважаючи на це, ґрунтовні науково-теоретичні здобутки І.Франка отримували гідну оцінку з боку української та зарубіжної громадськості. У вересні 1906 р. Рада Харківського університету надала йому ступінь доктора російської словесності без захисту дисертації. Своім членом-кореспондентом І.Франка обрали товариства у Празі та Відні, а болгарський уряд запрошував його очолити кафедру слов'янських літератур Софійського університету.

У 1909 р. Франкові судилося втретє і востаннє відвідати Київ. Це була немов зустріч із молодістю і водночас — прощання з нею. В очах тяжко хворого письменника світився смуток, але не безнадія. Як і раніше, в них горів вогонь батькової кузні, що супроводжував його все життя, був символом прийдешніх звершень. Великий мислитель-гуманіст залишав Київ із глибоким усвідомленням того, що його стосунки з Наддніпрянською Україною дали якісно новий імпульс розгортанню передових сил української культури, сприяли консолідації національно-духовних цінностей України. Спільними зусиллями, за словами Франка, «через велику пустиню занепаду» закладалися підвалини «далекої обітваної землі,.. вільної, самостійної України».

⁹ Мочульський М. З останніх десятиліть життя Івана Франка // Іван Франко у спогадах сучасників. — Львів, 1956. — С. 424.

¹⁰ Франко І. М. Драгоманову, 10 лютого 1889 р. // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. — Т. 49. — С. 196.